בעל שם טוב על התורה — וישלח

וישלח יעקב מלאכים וגו'. השכינה נקרא יעקב כמו ששמעתי זה מפורש ממורי ויתבאר במקום אחר:(ס' בן פורת יוסף לפ' ויחי פן ד', דפ"ג ע"ד).

יעקב הוא השכינה כי י' הוא גולמי שנתלבש בזיי"ן ימי הבנין שהוא ע' כל אחד כלול מן י', ובאמת עשר ספירות כל אחת כלול מן יו"ד הוא ק', והכל על ידי הבינה שהוא ב': מלאכים כמו שכתוב בתיקונים (תיקון כ"א דפ"ח) מלאכים המוני מעלה וכו': אל עשו אחיו, הוא עולם העשייה וכו' ודפח"ח:(בן פורת יוסף דקכ"ז ע"ב בענין תפלה לימות המשיח דלעיל בפ' נח אות קס"ג ושם בהגה קנ"ט).

ויירא יעקב מאוד וייצר לו וגו', שמעתי מפי אאמו"ר בשם הבעל שם טוב הקדוש ביאור פסוק (תהילים כ"ג:ו') אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי וכו', כי לפעמים האדם אינו יודע טובתו, כי מי זה האיש אשר יחכם להבין אופני טובתו, והגם שהטובה רודפת אחריו בחמלת ה' עליו שרוצה להופיעו אור ישע והצלחה, הוא פונה עורף ולא פנים, ובורח ממה שהיה טובתו באמת, כי אין אתו ידיעה כלל שאם יעשה זה ירוויח ויצליח, על כן ביקש דוד ברוח קדשו עבור כלל ישראל, אך טוב וחסד, שאתה רוצה לעשות עמי ואין בי דעת לקבלם ולהביאם אלי, ואולי הנני עוד בורח מפניהם, על כן אני מבקש מאתך שהם ירדפו אחרי, בלי אוכל לברוח מפניהם עד שאקבלם ואביא ברכה לתוך ביתי, וזהו ירדפונ"י שהם ירדפו אחרי עד שישיגוני, עד כאן שמעתי ושפתיים ישק:(לקוטי תורה מהר"י פ' תבא)

ויירא יעקב מאוד וייצר לו וגו'. כתיב (תהילים צ':י"א) וכיראתך עברתך, פירוש, שתהיה היראה לאדם מהשם יתברך תמיד כמו בשעה שבאה לו ח"ו איזה צרה שאו יש לו יראה גדולה כן תהיה לו היראה תמיד: וכן הפירוש להיפוך גם כן, היראה בשעת צרה ח"ו לא תהיה רק יראה שראויה לאדם תמיד ליראה מהשם ית' ברוך הוא וברוך שמו:(ליקוטים יקרים ד"ד ע"ג)

בזוהר הקדוש (דף קע"א ע"א) בענין תמכין דאורייתא, ומאן דלעי באורייתא ולית מאן דסמיך ליה ולא אשתכח מאן דאטיל מלאי לכיסיה וכו' עיין שם, שמעתי משל מאדוני אבי זקיני זללה"ה למלך שעשה מלחמה, ויש לו חיילות רבים, יש מהם הולכי רגלים ויש מהם רוכבי סוסים, ודרך המלחמה הוא שאותם הולכי רגלים הם עומדים בקשרי המלחמה מקושרים ומשולבים אחד אל אחד ולא יסורו כי מקושרים הם יחד כטבעות ברזל והם העומדים בעומק המלחמה שאי אפשר להם לברוח אנא ואנא, והרוכבי סוסים אף שהם גם כן במלחמה, כשבא עליהם המלחמה בחזקה הם בורחים בסוסיהם ואין מוסרים נפשם, אבל הרגליים הם מוסרים נפשם במלחמה בשביל כבוד המלך, וכשהשם יתברך עוזר להם שמנצחין במלחמה, אזי באים הרוכבים ובווזים השלל כי יש להם סוסים כאשר יוכלו שאת, ונותנים עליהם משא, אבל הרגליים אינם לוקחין מהשלל רק מעט מזעיר לחם ומים בכדי להחיות את נפשם על יום אחד על כל פנים, כי כבד עליהם המשא טורח כובד השלל ודי לו בשלל נפשו, ובוטח הוא הלא כלנו עובדים מלך אחד בעד כבודו הרמה, וכשיחסר לו איזה דבר בשעת השלום יתן לי הרוכב מהשלל הרב שלקח הוא, כי מלך אחד אנחנו עובדים ובוודאי יש לנו חלק בזה השלל יותר מהם, כי אנחנו הגורמים בעזרת השם יתברך ניצוח המלחמה במסירות נפשינו, והם אינם עושים כן ואינם רוצים ליתן להם משללם אף מזון סעודה אחת באמרם שהם עצמם גרמו ניצוח המלחמה:

והנמשל מובן כי אנשי הצורה והעבודה הם דוגמת הרגליים, הם המוסרים נפשם תמיד על כבוד המלך מלכו של עולם, והם שמנצחים המלחמה להשבית כל המקטרגים והמסטינים הקמים עליהם ורוצים למנוע השפע מן העולם, ועל ידם יורד השפע לעולם, והרוכבים הם אנשי החומר, אשר רוכבים על סוסים גדולים וטובים, הם המזלות שלהם, ובשעת ניצוח המלחמה והשפע בא לעולם הם חוטפים הרבה שפע, ואנשי הצורה די להם בסיפוק יום יום כדרך התורה והבטחון, ודי להם בניצוח המלחמה שכבוד המלך נתגדל, ודעתם שאנשי החומר בוודאי יספיקו להם די צרכם כי הם באמת העיקר, והם לא כן ידמו, ואינם רוצים ליתן להם כלום, ואומרים לנו המים והשפע וכו' והם חוטפים את השפע וכו', עד אשר יעורר עצמו המלך בחסדו הגדול להסתכל על עובדיו ועל מעבדיו, ואז בוודאי יתן לכם השם בחסדו הגדול כל טוב וירויח לכם כי הוא היודע באמת שבכם תלוי הניצוח ולכם ראוי השלל והשפע לבא בדאשונה:(דמ"א פ' צו).

שמעתי ממורי ענין המשנה (אבות פ"ג) כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, כי במקום אחר זכרנו שהאדם נקרא עולם קטן [וכן ישראל בכללם, כ"ה בכש"ט די"א ע"ד] זה ראש וזה רגל, וזהו שנקראים ראשי הדור עיני העדה, וכשעושה עצמו מרכבה להשראת שכינה ראש הדור, ממנו מתפשט לשאר בני דורו, וזהו שאמרו שרוח הבריות נוחה [לשון השראה] הוא הימנו, כי רוח המקום נוחה על כל העולם ממנו, ולכך מה שרוח הבריות נוחה [הוא בא] ממנו, וההיפוך כשאין השראת השכינה לא יתלה החסרון בדור רק בעצמו, וזהו שאמרו וכל שאין רוח המקום נוחה עליו הוא ממנו ר"ל שהוא עצמו גרם זה הסיבה ולא הדור וכו', ואם כי אין זה לשונו ממש מכל מקום כך משמעות דבריו, ודפח"ח: (תוי"ס סו"פ אחרי דצ"ח ע"א).

כל העולם המה קומה שלימה ופרצוף אחד, בסוד עולם שנה נפש, ומה שיש בפרט אדם יחידי כך הוא בכלל, וכמו שיש באדם פרטי חומר וצורה, כך הוא בכלל עיר או מדינה, הראשי עם הם הצורה והנשמה של בני הדור, ובני הדור הם החומר של הצורה, לכך דרשו בש"ס דערכין (די"ז ע"א) זה דור דורשיו (תהילים כ"ד:ו') שהדור לפי דורשיו ודורשיו לפי הדור, כי לפי זכות ובהירות הנשמה כך הוא זכות הגוף, שאם הנשמה עכורה הגוף יותר עכור וההיפוך בהיפוך, לכך משה שהיה סוד הדעה לכן בני דורו היו גם כן דור דעה, וכן בכל דור הוא בערך בחינה זאת, לכך אם רוצה לתקן הכלל צריך תחלה תיקון הפרט בתיקון עצמותו שיעשה מן חומר שלו צורה, ואז ממילא נתעורר בהם שהם כלולים בו

גם כן התעוררות תשובה, ובנקל יוכל לתקן דורו שיעשה מחומר שלהם צורה, וכאשר כתבתי בחיבורי על ש"ס דערכין (דט"ז ע"ב) תמה אני אם יש בדור זה מי שיקבל תוכחה וכו' כי כשמוכיח את הרבים ואינו כולל את עצמו בתוכחתו אין עושה בהם רושם וכו':(תוי"י פ' קדושים ד"ק ע"א).

כל ישראל הם אחדות אחד זה חומר וזה צורה, וכמו שהחומר שהוא הגוף צריך לנשמה, כך צריך הנשמה אל הגוף, לכך אל תפרוש מהם, ותתחבר עמהם להשגיח עליהם בעין חמלה להחזירן למוטב:(תוי"י פ' קדושים ד"ק ע"ג).

ויקרא לו אל אלהי ישראל. מה שדרשו חכמינו ז"ל (במגילה די"ח ע"א) שהקדוש ברוך הוא קרא ליעקב אל מבואר לעיל סוף פ' נח אות ק"ע שהצדיק הוא גבור הכובש את יצרו, ואל, הוא לשון חוזק וגבורה ע"ש:

ויסעו מבית אל וגו'. מה שיש במקרא זה רמז לחורבן בית המקדש בעו"ה מבואר לקמן במאמרים לר"ה ויו"כ אות ט"ו:

אלוף תימן אלוף מבצר וגו'. שמעתי ממורי על דרך הלצה, אלוף תימן אלוף מבצר אלוף מגדיאל וכו', דהנה כל לשון הרע הוא על ידי חיתוך ודיבור כ"ב אותיות התורה וכו', לכן כשמדבר דברים בטלים ואחר כך לומד עם כ"ב אותיות אזי מעלה אותיות של דברים בטלים למעלה וכו', וזהו שאמר הכתוב אלוף תימן ר"ל אלופו של עולם שהוא בתוך אות אלף ראש לכל האותיות והוא תימן מלשון תמוה איך ידבר אלוף מבצר רצה לומר במבצר איך ידבר לשון הרע עם אות אלוף ראש האותיות, רק אלוף מגדיאל, שהוא מגיד דברי חכמה לשון הגדה אז מעלה וכו' ודפח"ח: (תוי"י בסופו דר"ח ע"ג).

אמר הבעל שם טוב זצ"ל, כי האיש הנלבב ועוסק בתורה ובתפלה אזי אותן שיחות חולין שלו אשר הוא מדבר לצרכי גופו, ואינם דברים בטלים, נעשים לבוש אל דיבורי קדושה שלו, כי הלא אלו ואלו הן אותיות, ואין כל העולמות תלויים רק בכ"ב אותיות התורה, רק שבצירופים יש שינויים ולכן דיבורי הקדושה מכריחים את דיבורי הרשות הללו, ומהפכים אותם ומשנים הצירופים, ונעשו מהם צירופי תורה שלמד האיש ההוא, אלא שמכל מקום אין מעלתם כמעלת דברי תורה ממש, ולכן הם לבוש עליהם, כמו שאנו רואים גוף האדם לבוש בבגדים, והאדם עצמו חשוב יותר ממלבושיו, כך הנשמה צריכה מלבוש, והמלבוש אין ערכה כערך הנשמה עצמה רק גרוע ממנה, והם הם הדברי תורה הנעשים מצירופי שיחות חולין שלו, ואם כן גם השיחות חולין נעשו כתר להשם יתברך על ידי שנשתנו צירופיו, אכן האדם ההולך בדרך לא טוב ח"ו אין תורה ואין כלום ועוסק תמיד בדיבורים אסורים, אם כן השיחות חולין שלו הוא גם כן לצורך איסור, דהא אין במחשבתו עבודת השם יתברך, ואם כן ההצטרכות שעושה לגופו, הוא רק כדי שיכול לעסוק בדברים בטלים, ואזי הדברים בטלים ושאר דיבורי איסור שלו מכריחים את השיחות חולין שלו ומהפכים אותם ונשתנו בצירופים לדיבורים אסורים ונעשים גם הם כתר להסטרא אחרא רחמנא ליצלן וכו':(ערבי נחל פ' ויקהל ופ' בהעלותך).

נודע מהבעל שם טוב שהאדם על ידי דיבורו יוצא ממנו החיות, רק על ידי דיבורי קדושה, תורה ותפלה, בא לו חיות חדש, על דרך הכתוב (יחזקאל א':י"ד) והחיות רצוא ושוב:(דודאים בשדה פ' בהעלותך).

שמעתי ממורי פירוש המשנה (באבות פרק ב') והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה, שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב וכל דבריהם כגחלי אש, וביאר כי התנאים נהגו לומר מלתא דבדיחותא קודם הלימוד (שבת ד"ל ע"ב). והטעם כי יש קטנות וגדלות בעולם שנה נפש ועל ידי מלתא דבדיחותא עולה מהקטנות ומתדבק להגדלות, והנה בזמן הגדלות שיש בעולם, דהיינו שיוכל ללמוד ולהתפלל בדחילו ורחימו, ויודע כי הוא מדבר עם המלך הגדול ומתדבק בו יתברך שמו, אין תענוג גדול יותר מזה, והוא בחינת גדלות, מה שאין כן בימי הקטנות שיש בעולם, אז צריך האדם מלחמה גדולה כדי שיוכל להתקרב אליו יתברך שמו, וזהו עיקר השכר שיש לאדם שעושה על צד ההכרח, וגם כשלא יוכל לעשות הטוב בפועל מכל מקום (תהילים קי"ט:י"א) בלבי צפנתי אמרתך, ומבחוץ יעשה ענייניים גשמיים, וזהו שאמרו חכמינו ז"ל (אבות פרק ב') בענין תורה ומלאכה שיגיעת שניהם משכחת עון, וגם על ידי סיפורים שמספר עם חבירו יכול לעשות על ידי זה ייחודים, ופירש מהרש"א (בחדושי אגדות ר"ה ד"ג ע"ב וכ"ה בס' ע"מ מאמר אם כל חי ס"א סי' ז') שהיה נחמיה ארתחששתא מספר עם המלך ועל ידי זה היה מתפלל להשם יתברך וכו', וכיוצא בזה הרבה.

ובזה יובן והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים, רצו לומר, כשהם בגדלות ועוסקין באור תורה ותפלה שהם מתלהבין באור אש ממש, פשיטא דתיהוי מתחמם כנגד אורן, אבל הוה זהיר בגחלתן, רצו לומר כשהם בימי הקטנות שאין להם אור להתלהב באור פנימי, שאז נקראים גחלת בלי אור פנימי וירצה התלמיד ללמוד ממנו מה שעוסק בגשמיים, ואינו יודע מה שמקיים הרב אז בלבי צפנתי אמרתך, לעסוק בגשמיי ומכוון בפנימי ורוחניי, והתלמיד ילמוד ממנו מה שנגלה לו עוסקו בגשמיי ויענש, שנשיכתן נשיכת שועל, ועקיצתן עקיצת עקרב, רצה לומר שמקרב זיי"ן מדרגות שכל אחד נכלל מעשר ונקרא ע [כי זיי"ן פעמים עשר הוא ע', וזהו] עקרב [ע' קרב] שמקרב זיי"ן מדרגות אלו לשרשן, והתלמיד אינו יודע מזה וסובר שהרב עוסק בגשמיי כפשוטו, ודפח"ח:(צפנת פענח דל"א ע"ד).

ראיתי בס' מבחר פנינים בשם חכם אחד, הזהר שלא תקרב אדם יותר מדאי שלא יהיה הקירוב גורם ריחוק יעו"ש, ואפשר שזה כוונת המשנה באבות, והוה מתחמם כנגד אורן של חכמים והזהר בגחלתן שלא תכוה, רצו לומר שלא לחמם [אלא] מרחוק, ולא להתקרב מאוד עד גחלת האש, שלא יגרום היזק שיכווה, וכדומה ששמעתי בשם מורי:(תוי"י וירא ד"כ ע"ג).

סליק פרשת וישלח בס"ד